

aktualno

Gradilišta — kao i ruševine starina — naglašavaju bitno. Jasnija je zamisao, dominantni odnosi su neprekriveni, očita je konstrukcija i glavni materijali, tektonska bit je prisutnija.

U optici fotografske kamere ovako izgleda gradilište na sjeveroistočnoj strani zagrebačkog Gornjeg grada, na platou što ga omeđuju potezi gradskih zidina i zgrade bivšeg jezuitskog samostana, crkve sv. Katarine i bivše gimnazije.

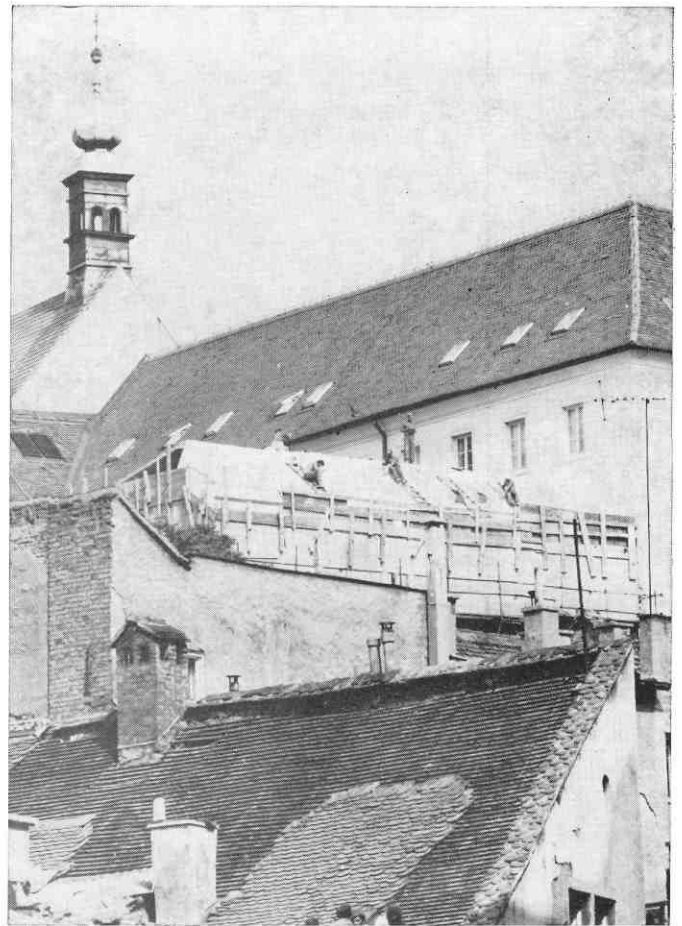
eugen
franković

**stavak
uz škripu
misterijskog
fonografa**

Na najistaknutijem mjestu Gornjega grada, na površini koju omeđuje srednjovjekovni gradski zid na istočnoj i južnoj strani Griča, otvoreno je prošle zime veliko gradilište. S unutarnje strane taj prostor omeđuju srednjoškolska gornjogradska zgrada, crkva sv. Katarine i zgrada bivšeg jezuitskog samostana, nedavno adaptirana za galeriju. Mjesto je izvanredno istaknuto jer dominira nad svim centralnim i historijskim dijelovima Zagreba koji su pod Gričem: nadneseno je nad Radićevu i Tkalčičevu ulicu, uzdiže se prema Trgu Republike i Ilici, otvara poglede na Kaptol s Dolcem i u pravcu historijskih prilaznih cesta Vlaške i Petrinjske. Riječ je o ključnoj točki urbanističke formacije zagrebačke povijesne jezgre. Gledajući iz Gornjega grada ta je točka dominantna jer nudi dominantne vizure. Ono što se na njoj zbiva prema tome je silno istaknuto i dodiruje najviše osjetljivosti zagrebačkog urbanog tkiva.

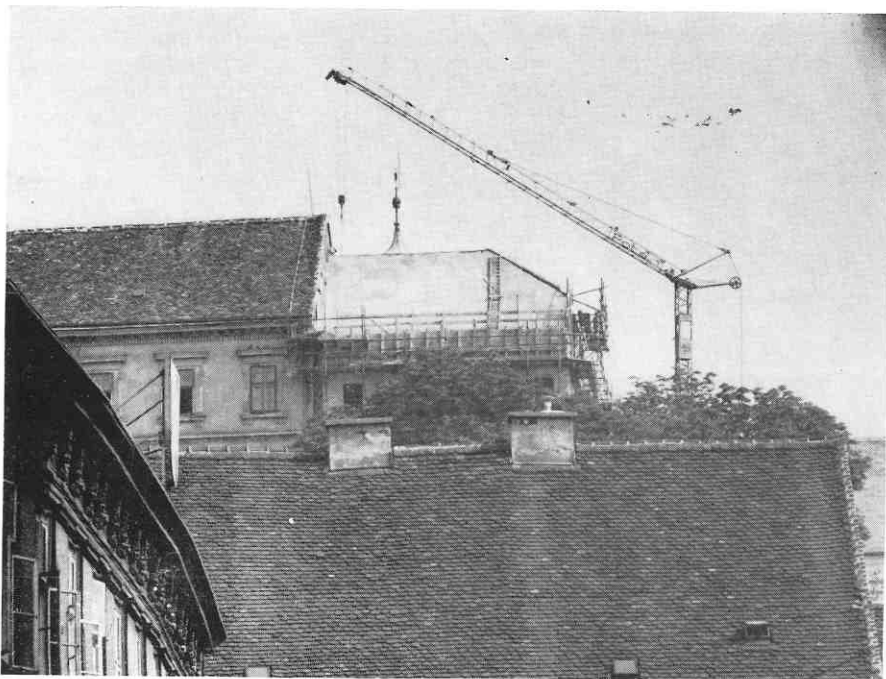
A zbiva se izgradnja novih zgrada, armiranobetonskih, čeličnih (kažu: bit će i staklenih). Konstrukcije karakteristične za industrijski način gradnje propinju se nad Trgom Republike, Radićevom i Tkalčičevom, ukopavaju duboko u gornjogradsko tlo koje i samo nestaje u željeznim zubima rovokopača što ga odbacuju u limene sanduke velikih kamiona-kipera. Gradi se administrativna zgrada za Topić-Miramarinu galeriju (koje nema, ali ima prostor da se njime administrira), restoran pod zemljom i nekakva superpečenjara na gradskom zidu Gradeca. Slika koja je pred nama više je nego značajna. To je prva novogradnja na Griču otkad postoji zakon o zaštiti spomenika kulture i organizirana služba zaštite spomenika zasnovana na tom zakonu. A ta je slika nepojmljiva, djeluje kao priviđenje, jer ono što nastaje potpuna je negacija i posljednjeg ostatka obzira prema spomeniku a kamoli njegove zaštite.

Zašto? Riječ je o novogradnjama, ne spominjemo nikakva rušenja. Zaista, ovaj put upozoravamo na uništavanje spomenika građenjem a ne rušenjem. (Premda ipak, možda da običaji ne propadnu, probijen je gradski zid na dva mjesta na južnom dijelu, »zbog potreba restorana«, tako: kupus da se uvozi a pomije izvoze. A i iskopi — nekontrolirani iskopi izvršeni teškom mehanizacijom uz gradske zidine, na arheološki neistraženom području — također pripadaju istoj već po zlu poznatoj brutalnoj maniri preferiranja »važnijih stvari«.) To pustošenje građenjem izvodi se uništavanjem spomeničkog prostora. Historijski prostor tu nije shvaćen kao spomenik nego je tretiran kao parcela. A u historijskoj aglomeraciji nema površine koja je ostala nezaposjednuta slučajno. Naprotiv, svako neizgrađeno mjesto igra neku ulogu prema izgrađenim dijelovima aglomeracije, prema njezinoj arhitekturi. Treba samo razabrati tu ulogu. Pa ako po-

nekad i ne shvaćamo kakva je ta uloga, moramo respektirati stanje kakvo smo naslijedili jer je ono autentično djelo povijesti izgradnje grada. Na površini koju je prošlost ostavila praznu može se danas graditi tako kao što se to može po ulicama i trgovima. Dakle, nije se smjelo ništa graditi. Odlukom o gradnji načinjen je prvi i osnovni prekršaj. Treba ga označiti kao prekršaj pogrešnom ocjenom lokacije.

Drugi je prekršaj arhitektonski. Projektant koji nije shvatio da gradi u formiranom prostoru postupio je kao da se našao na napuštenom i zloupotrijebio ga. Formiran prostor znači mjesto zaposjednuto silnicama interakcija arhitekture koja ga formira. Razoriti to polje kompozicionih odnosa svakako nije nemoguće. Ali je nemoguće izbjeći posljedici takvog akta. Arhitektura koja preuzima takvu ulogu izvršava je po cijenu dokidanja

relacija ambijenta u koji ulazi, dakle vlastite okoliše. Time dokida vlastite relacije. Te su relacije među onima koje konstituiraju arhitekturu kao umjetnost izraza odnosa gradnje prema njezinim pretpostavkama i razlozima. Za arhitekturu koja nastaje u historijskim ambijentima ta je relacija presudna, na njoj se sve arhitektonski podiže ili urušava. To samodokidanje upravo izvode graditelji na platou uz jezuitski samostan u Gornjem gradu. Nema tu arhitekture, nikakve. Ima betona i željeza, u pripremi je i staklo. Ima gradnje, ali nema arhitekture. Bit će objekti, neće biti umjetnosti. Bit će novi kapaciteti, kulture više neće biti. Tako prekršilac postaje žrtva, kazna je ugrađena. Ne odnosi se to samo na projektanta. Zajedničko dobro održava se zajedničkim naporom. Tako i propada: nerazumijevanje i nebriga tu su također zajednički. Alibi pojedinca pada pred demantijem posljedica.

Ipak teško je ne spomenuti s gorčinom autora, Igora Emilija, arhitekta koji je s hotelom »Uvala Scott« načinio onaj proboj u nove formativne mogućnosti što je tada značio više od nove faze naše moderne arhitekture. Bilo je to kao otvaranje druge epohe. Učinio je to suprotnim odnosom od ovoga koji sada demonstrira na Gornjem gradu. Ondje je, u primorskoj uvali, prema neusporedivo manjoj vrijednosti znatno recentnijeg arhitektonsko-pejzažnog kompleksa razvio koncept suvremenog respektiranja »nasljeđa«. Nije to učinio iz bojazni od

prigovora — tada je ravnodušnost »u tragu« funkcionalističkih derivacija bila još programatska — nego iz hrabrosti da odnos prema prošlosti interpretira kao preokupaciju suvremene arhitekture. Nije taj odnos u Emilija uvijek bio primjerno formuliran. Ipak, nezamislivo je bilo da će arhitekt, koji je ušao na velika vrata u centralni prostor naše arhitekture velikom gestom divljenja prema jednom bezimenom kutu svoje zemlje, dopustiti da ga gurnu na nešto kao pomoćni izlaz, gotovo propadalište za groteskne epizodiste. Čime se utješiti u slučaju arhitekta Emilija? Time da se u umjetnosti pamte vrhunci a dolovi zaboravljaju? Istina je da se tako ulazi u povijest umjetnosti i tako u njoj traje, ali u životu — teško da se tu može stajati na postamentu.

Napokon, treba zabilježiti neke okolnosti jer su važne za orijentaciju u očito teškom stanju našeg trenutka zaštite spomenika.

Ponajprije: služba zaštite nije se suglasila s tim novogradnjama. Odbijala je projekte na svim svojim instancama. Zato je odluka o gradnji donesena na osnovi upravnih prerogativa bez ikakva oficijelnog stručnog pokrića.

Sadašnje stanje toga gradilišta zajedno s onim u Tkalčićevoj i Radićevoj otkriva pred kakvim smo razmjerima prodora mase novogradnje od jugozapadnog ruba Dolca do sjeveroistočnog dijela gornjogradske korone. Pred nama nastaje naglašeni vizuelni kanal silno agresivnog prekida autentičnog arhitektonsko-urbanističkog tkiva u najstarijoj zagrebačkoj jezgri. Neke već ranije oštećene ali za sve nas stabilizirane prvovredne vrijednosti nestaju pred našim očima bez pravog otpora i dostojnog odgovora.

Novogradnje na platou kod jezuitskog samostana kompromitiraju akropolsku ulogu toga gričkog rta

izbačenog kroz stoljeća nad tijelo grada. One banaliziraju inicijalno dostojanstvo Griča u povijesti i strukturi Zagreba i u svijesti Zagrepčana. Gubitak je tragičan. Kada iza Kožarićeva Matoša koji čita ono o misterijskom fonografu i duhu grada i zemlje stanu po Strossmayerovu šetalištu prevoziti što već treba za famozno pečenje jareće, nesreća će postati teža.

U ovom trenutku nemoguće je zamisliti kako da se nešto ovdje popravi ili olakša. Dobri specijalni mineri? Ima više praktične svrhe pozabaviti se onim što predstoji: Popovim tornjem i napadom na Vranicanijevu poljanu, koji se već dugo priprema.

No najvažnije je domisliti što se to zapravo događa s našom baštinom. Tragediju treba domisliti, njezino je jedino dobro katarza. Bez nje ona je samo nesreća. Možda ni to: tek šteta.